

HET VOORKOMEN VAN DE DUINPIEPER *ANTHUS CAMPESTRIS* OP DE ZUIDWEST-VELUWE, NEDERLAND, DEEL II: TREKTIJD

The occurrence of the Tawny Pipit *Anthus campestris* on the South-West Veluwe, The Netherlands, Part II: Migration

ROB G. BIJLSMA

1. INLEIDING

Nadat eerder een overzicht is gegeven van de broedbiologie van de Duinpieper op de Zuidwest-Veluwe (Bijlsma 1978), zal nu dieper ingegaan worden op de doortrek van Duinpiepers in hetzelfde gebied. De doortrekgegevens uit de literatuur zijn gebaseerd op de sommering van pleisterende vogels gedurende één of meer seizoenen (Mester & Prünke 1966), waarnemingen aan gerichte trek op stuwingspunten (De Crousac 1966, Gatter 1970), of een combinatie van beide (Gatter 1970, Rinnhofer 1970). In deze studie zal het doortrekverloop geschilderd worden aan de hand van systematische, meerjarige tellingen van ongestuwde trek in het binnenland.

Diverse keren is er in het verleden gewezen op het gevaar met name jonge Duinpiepers te verwisselen met Grote Piepers *Anthus novaeseelandiae* of omgekeerd. Vooral in Engeland, waar beide soorten zeer ongewoon zijn, bleek dit gevaar reëel (zie o.a. Grant 1972, Williamson 1963). Hier zij er met nadruk op gewezen dat zowel het voorkomen (silhouet, formaat, gedrag, vliegwijze) als het geluid zo sterk van elkaar afwijken dat een geroutineerd waarnemer beide soorten, ook in de vlucht, zonder moeite kan determineren. Om te laten zien dat ook de Grote Pieper bepaald geen zeldzame passant is, zal ook kort ingegaan worden op de doortrek van deze oostelijke soort.

2. GEBIEDSBESCHRIJVING

Een omschrijving van enkele voor deze studie relevante gebieden is op zijn plaats. Meer uitgebreide gegevens zijn te vinden bij Bijlsma (1978) en Ten Houte de Lange (1977).

Trek werd tot en met 1976 geteld vanaf de zuidzijde van een open plek (175 m lang en 75 m breed) in de Sysselt, een bos net ten oosten van Ede. Een breedvoerige beschrijving van deze telpost met omringend terrein heb ik eerder gegeven (Bijlsma 1976). In 1977 werd waargenomen vanaf de zuidzijde van een open plek (250 bij 200 m) in de Oostereng, een boswachterij tussen Bennekom en Renkum en 4 km ten ZZO van de vorige telpost gelegen.

Potentieel geschikte pleisterplaatsen buiten de broedgebieden zijn zandige akkers, kort grasland (m.n. pony- en paardeweiden), stoppelvelden, ruderaal terrein en verwaarloosde percelen grond.

De akkers op de Zuidwest-Veluwe zijn alle gesitueerd in het beboste deel van het onderzoeksgebied of op de overgang van de Veluwe naar de Gelderse Vallei.

Het areaal stoppeland wisselt van jaar tot jaar, afhankelijk van de hoeveelheid graan in het totale pakket landbouwgewassen. Rond 12% van het totale oppervlak van de Zuidwest-Veluwe (200 km²) wordt door akkers in beslag genomen. Ruderale en verwaarloosde terreinen zijn vooral in de omgeving van dorpen en steden aan te treffen, met name in de uitbreidingszone. Ook de pony- en paardeweiden zijn te vinden in de onmiddellijke omgeving van menselijke bewoning en verder in de uiterwaarden van de Rijn.

3. WERKWIJZE

Zowel in het voorjaar (1975-77) als in het najaar (1974-77) werden de waarnemingen verricht vanaf de zuidzijde van een open plek middenin het bos. De zuidzijde werd gekozen in verband met de zon. Dit is in het voorjaar wat nadelig omdat de vogels dan van de waarnemer afvliegen. De waarnemingen werden genoteerd per 5-minutenperiode onder vermelding van trekrichting en aantal, eventueel aangevuld met gegevens over leeftijd en gezelschap. Er werd naar gestreefd iedere dag te tellen. Circa 10% van het totaal aantal teluren is gemaakt door waarnemers die het geluid van de Duinpieper niet kenden. Ongetwijfeld zijn hierdoor Duinpiepers over het hoofd gezien. Een beperkt aantal dagen is helemaal niet geteld, meestal als gevolg van bijzonder slecht weer. Dat er op zulke dagen toch geen zichtbare passage plaats vond, kon ik proefondervindelijk in het najaar van 1976 vaststellen toen elke dag 9-12 uur werd waargenomen, ongeacht het weer. De dekking in het voorjaar is aanmerkelijk slechter. De spreiding van de teluren over het seizoen en over de dag is te vinden in Tabel 1-4. Omdat de verdeling van de uren tamelijk ongelijkmatig is, zal de doortrek uitgedrukt worden in gemiddelden per uur.

Het overgrote deel van de doortrekkers moest in eerste instantie op het geluid vastgesteld worden. Voor zover mogelijk werd daarna gekeken naar aantal, groeps grootte, enz. De gebruikelijke roep tijdens de trek is de musachtige "sjilp" dat ook op de broed- en pleisterplaatsen het meest kenmerkende geluid is. Minder vaak werd een rietgorsachtig "tsiep" gehoord. In het geval dat een Duinpieper uitsluitend gehoord werd, werd dit geboekt als één exemplaar onder vermelding van "geh". Vanwege de geringe groepintensiteit is het mogelijk dat er individuen over het hoofd zijn gezien op momenten met sterke zangvogeltrek.

Hierbij moeten we bedenken dat Duinpiepers vroeg in het najaar passeren, dus in een tijdvak dat de zangvogeltrek nog niet zo sterk is. Dit geldt in feite eveneens voor het hele voorjaar. Verder is het belangrijk te weten dat tijdens de trekellingen de roofvogels de prioriteit hadden zodat bij sterke roofvogeltrek aan zangvogels weinig aandacht werd besteed. Grote invloed zal dit niet op de resultaten gehad hebben want echt sterke, alle aandacht opeisende roofvogeltrek werd hoogst zelden gekonstateerd (Bijlsma 1976). Een ander nadeel van het tellen van roofvogels ligt besloten in de observatieperiode. Zo blijkt uit Tabel 3 en 4 dat met name het tijdvak van 9.00 u tot 17.00 u goed gedekt is. Zoals bekend, zijn daarentegen juist de vroege ochtenduren het meest geschikt om zangvogeltrek

	juli			augustus			september						oktober				november					
	28-2	3-7	8-12	13-17	18-22	23-27	28-1	2-6	7-11	12-16	17-21	22-26	27-1	2-6	7-11	12-16	17-21	22-26	27-31	1-5	6-10	totaal
1974	—	—	—	12	11	23	14	13	12	26	24	7	15	12	16	19	17	7	11	14	5	258
1975	—	—	—	11	19	22	14	10	12	15	25	25	24	23	23	21	17	18	18	21	11	329
1976	—	—	5	37	51	43	52	43	34	48	43	48	46	42	47	47	43	48	40	41	41	799
1977	12	27	25	16	7	12	20	21	10	17	12	9	15	20	29	24	27	22	27	21	14	377
totaal	12	27	30	76	88	100	100	87	68	106	104	89	100	97	115	111	104	95	86	97	71	1763

Tabel 1: Verdeling van de teluren per jaar per pentade in het najaar.

Table 1: Distribution of the observation hours per year per pentade in autumn.

	februari					maart					april					mei							
	14-18	19-23	24-28	29-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-3	4-8	9-13	14-18	19-23	24-28	29-3	4-8	9-13	14-18	19-23	24-28	29-2	
1975	—	—	1	—	—	—	1	8	—	8	3	—	—	—	5	6	—	—	—	—	16	1	49
1976	3	7	7	10	5	4	9	23	17	23	19	35	23	21	14	21	26	8	5	7	5	—	292
1977	—	4	3	—	4	—	9	3	3	—	6	3	3	5	—	9	—	4	1	—	—	—	57
totaal	3	11	11	10	9	4	19	34	20	31	28	38	26	26	19	36	26	12	6	7	21	1	398

Tabel 2: Verdeling van de teluren per jaar per pentade in het voorjaar.

Table 2: Distribution of the observation hours per year per pentade in spring.

no. 3-4, 1978]

Duinpieper in trektijd

	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	
1974	1	1	5	41	59	56	34	21	16	13	5	4	2	—	258
1975	—	—	1	7	32	51	61	62	60	44	9	1	1	—	329
1976	—	4	24	82	85	85	86	88	88	86	83	61	25	2	799
1977	—	—	10	29	43	53	62	59	61	38	17	5	—	—	377
totaal	1	5	40	159	219	245	243	230	225	181	114	71	28	2	1763

Tabel 3: Verdeling van de teluren over de dag in het najaar.

Table 3: Diurnal distribution of the observation hours in autumn.

	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	20-21	totaal
1975	—	—	—	—	1	2	5	7	7	11	9	5	1	1	—	—	49
1976	2	3	4	1	2	25	41	43	52	55	37	18	7	1	—	1	292
1977	—	—	—	2	3	3	3	5	11	14	9	6	1	—	—	—	57
totaal	2	3	4	3	6	30	49	55	70	80	55	29	9	2	—	1	398

Tabel 4: Verdeling van de teluren over de dag in het voorjaar.

Table 4: Diurnal distribution of the observation hours in spring.

waar te nemen met het blote oog (Gruys-Casimir 1965). Op het aantal waargenomen passanten zal dat zeker van invloed zijn geweest; waarschijnlijk niet op het doortrekverloop.

De informatie omtrent de pleisterplaatsen werd heel wat minder systematisch verzameld. De fietstocht van en naar de telpost voerde langs een beperkt aantal potentieel geschikte terreinen, waar dan ook altijd even goed opgelet werd. Alle andere waarnemingen kunnen beschouwd worden als toevalstreffers. In feite is het oppervlak geschikt gebied te groot en het aantal pleisteraars te klein om systematisch waarnemingen te verzamelen.

4. RESULTATEN

4.1. Voorjaarstrek

De geringe trek in het voorjaar komt tot uiting in Fig. 1. De eerste doortrekkers werden al in de laatste maart- en eerste april dagen opgemerkt. Maar het

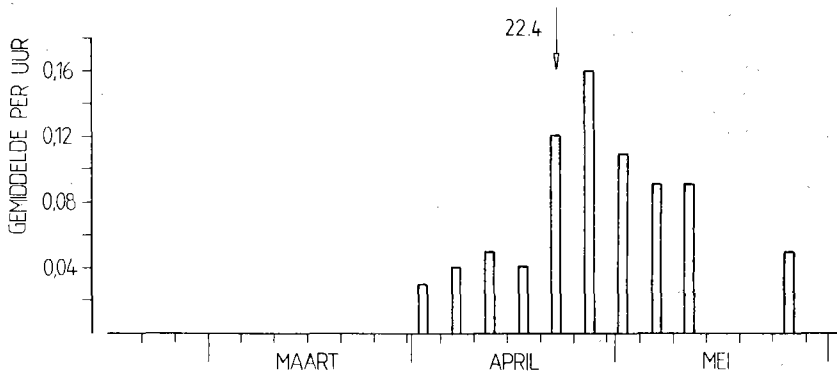

Fig. 1: Doortrek van de Duinpieper in het voorjaar (n=19). De pijl geeft de mediane datum aan.
 Fig. 1: Passage of the Tawny Pipit in spring (n=19). The arrow indicates the median date.

duurde tot half april voordat de eigenlijke trek op gang kwam. Als mediane doortrekdatum werd 22 april berekend. Overeenkomstig de waarnemingen in het broedgebied (Bijlsma 1978) bleken de vroegste Duinpiepers solitair te passeren terwijl later voornamelijk tweetallen overwogen. Vermoedelijk hadden de eerstelingen betrekking op ongepaarde mannetjes. Geen enkele keer werd gezien dat een Duinpieper zich had aangesloten bij andere soorten. Slechts zelden werden na 10.00 u trekkende Duinpiepers gezien; dit is des te sprekender wanneer we bedenken dat de meeste teluren overdag gemaakt zijn. De trekrichting vertoonde een spreiding van N tot ONO met NO als standaardrichting (Tabel 5). Hoewel bij veel soorten juist in het voorjaar "verkeerde" trek wordt waargenomen, werd dit nooit bij Duinpiepers vastgesteld.

trekrichting	N	NNO	NO	ONO	Totaal
aantal	2	3	12	2	19
percentage	11	16	63	11	100

Tabel 5: Vliegrichting tijdens het voorjaar.
 Table 5: Flight direction in spring.

4.2. N a j a a r s t r e k

Fig. 2 doet vermoeden dat het begin van de Duinpiepertrek al eind juli valt waar te nemen. Dit, evenals de top in begin augustus, is gebaseerd op de waarnemingen gedurende maar één najaar en het is daarom wat voorbarig te stellen dat het hier de regel in plaats van de uitzondering betreft.

Regelmatige doortrek was in ieder geval vanaf half augustus tot in de eerste week van oktober te zien waarbij als mediane datum 3 september uit de bus

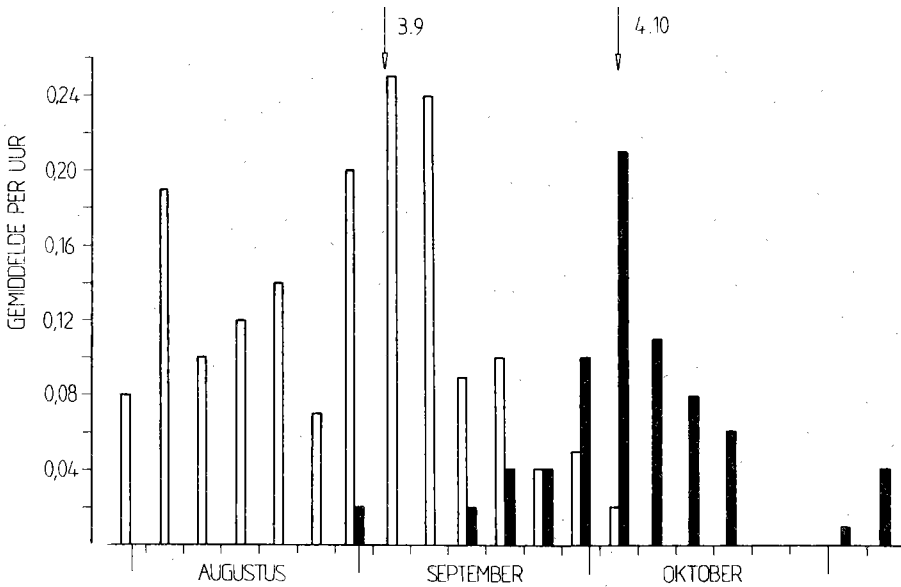

Fig. 2: Doortrek van de Duinpieper (wit, $n=126$) en Grote Pieper (zwart, $n=74$) in het najaar. De pijlen geven de mediane datum aan.

Fig. 2: Passage of the Tawny Pipit (white, $n=126$) and Richard's Pipit (black, $n=74$) in autumn. The arrows indicate the median date.

kwam. Het tussenliggende verloop werd gekarakteriseerd door twee maxima waarvan de eerste half augustus en de tweede begin september viel. Deze pieken bleken precies te korresponderen met het gescheiden doortrekverloop van volwassen en jonge Duinpiepers. De jongen zijn in de vlucht betrekkelijk eenvoudig van de volwassen te onderscheiden door de zwaar overlans gestreepte borst. Dit is sterk afwijkend van de fraaie zandkleurige borst van de adulte Duinpiepers. In Tabel 6 wordt voor beide doortrektoppen het percentage volwassen Duinpiepers gegeven. Dit bleek 100% in de eerste top en

periode	8-22 augustus	28 augustus-11 september
aantal doortrekkers	24	58
daarvan op leeftijd gedetermineerd	17	33
percentage volwassen	100	6

Tabel 6: Percentage volwassen Duinpiepers in twee doortrektoppen tijdens het najaar.

Table 6: Percentage of adult Tawny Pipits during two migration peaks in autumn.

maar 6% in de tweede top te zijn. Ook na half september bleven de onvolwassen dieren overwegen. Al eerder hebben we kunnen zien dat de adulte Duinpiepers eerder uit het broedgebied verdwenen dan de jonge (Bijlsma 1978). Een gescheiden doortrek tussen oud en jong zoals hierboven geschetst, wordt ook

door Gatter (1970) genoemd voor Baden-Württemberg.

De in totaal 126 eksemplaren laten zich splitsen in 63 groepen (ervan uitgaande dat één exemplaar een groep is), d.w.z. gemiddeld twee eksemplaren per groep. De grootste groep bestond uit zeven eksemplaren maar dat was heel uitzonderlijk. Aansluiting bij andere soorten vond zelden plaats. Zo werd éénmaal een Duinpieper gehoord in een groep Graspiepers *Anthus pratensis*. Net als in het voorjaar was de kans op een Duinpieper na 10.00 u vrij klein maar dat neemt niet weg dat tot 17.00 u één of meerdere vogels werden gezien. De overwegende trekrichting was ZW zoals we kunnen opmaken uit Tabel 7. Jaarlijks waren er verwaarloosbare verschillen in de trekrichting.

trekrichting	Z	ZW	ZZW	ZO	Totaal
aantal	31	84	9	2	126
percentage	25	67	7	2	100

Tabel 7: Vliegrichting tijdens het najaar.

Table 7: Flight direction in autumn.

Eveneens in Fig. 2 wordt de doortrek van de Grote Pieper weergegeven. Er bleek slechts een geringe overlap met de Duinpieper te zijn in de laatste helft van september en begin oktober. De enkelvoudige doortrektop werd bereikt in de eerste oktoberhelft maar tot in november werden er nog dieren gezien. De mediane doortrekdatum lag een maand later dan bij de Duinpieper, nl. 4 oktober. Iedere herfstperiode werden er grote Piepers waargenomen maar het aantal individuen per herfst was aan sterke schommelingen onderhevig. Deze fluktuaties waren meer uitgesproken dan bij de Duinpieper (zie Tabel 8). Zo kunnen we uit de tabel opmaken dat 1977 een goed Grote Pieper-jaar is geweest. Het doortrekverloop in Fig. 2 is dan ook voornamelijk gebaseerd op dit ene jaar.

	<i>Anthus campestris</i>		<i>Anthus novaeseelandiae</i>	
najaar	aantal	gem./uur	aantal	gem./uur
1974	12	0,05	7	0,02
1975	32	0,10	1	< 0,01
1976	53	0,07	12	0,02
1977	29	0,08	54	0,14
totaal	126	0,07	74	0,04

Tabel 8: Sterkte van de najaarstrek van Duinpieper en Grote Pieper in de periode 1974-77.

Table 8: Annual number of individuals and mean per hour in autumn for Tawny Pipit and Richard's Pipit in the period 1974-77.

Tijdens de influx van 1967 werd ook gekonstateerd dat de meeste dieren in september en oktober passeerden (Tekke 1968). Aan de Engelse kust verschenen ze wat later (Sharrock 1974).

4.3. Pleisterplaatsen

Het zoeken naar pleisterende Duinpiepers is vergelijkbaar met het zoeken naar een naald in een hooiberg. De hier gepresenteerde gegevens behoeven dan ook geen representatief beeld te vormen. Rinnhofer (1970) benadrukt het geluid van Duinpiepers als hulpmiddel bij het lokaliseren van pleisterende Duinpiepers maar in de praktijk valt dat bitter tegen.

In Tabel 9 worden de waarnemingen samengevat.

habitat	aantal keren aangetroffen	aantal exemplaren
ruderaal terrein	2	3
verwaarloosd veld	1	2
zandige akker	1	5
stoppelveld	9	37
gemaaid grasland	1	1
pony-weide	3	14

Tabel 9: Frekwentie van voorkomen in verschillende habitats tijdens de voor- en najaarstrek van de Duinpieper.

Table 9: Frequency of occurrence on different habitats during spring and autumn migration of the Tawny Pipit.

Een zekere voorkeur voor stoppelvelden kan niet ontkend worden. Vooral graanvelden waar net de oogst afgehaald was, leverden geregeld Duinpiepers op. Juist op dergelijke momenten was er veel voedsel in de vorm van ongewervelde dieren. De verschillende terreintypen hadden een open structuur gemeen. Bovendien was de schaarse begroeiing opvallend. De voorkeur voor zulke gebieden, net als in het broedgebied, leek vooral bepaald te worden door de mogelijkheid er op de juiste wijze te kunnen foerageren. Duinpiepers hebben een methode van voedselzoeken die verrassend veel op die van een plevier *Charadrius sp.* lijkt, d.w.z. stilstaan, rennen, pikken en stilstaan. Te sterk begroeide terreinen kunnen niet benut worden op een dergelijke manier.

Zelden waren Duinpiepers langer dan enkele dagen ter plaatse op een rustgebied. Zelfs tijdens niet al te beste weersomstandigheden waren de dieren in staat van gebied te wisselen. Dit maakte het bijzonder moeilijk de vogels over een langer tijdvak te volgen.

5. DISCUSSIE

Betrekkelijk veel opgaven zijn er in de literatuur te vinden over de doortrek van de Duinpieper maar een beoordeling van het materiaal valt niet mee. Veelal betreft het een "mixture" van op pleisterplaatsen aangetroffen dieren en toevallig

opgemerkte overvliegende vogels (Gatter 1970, Mester & Prünke 1966, Rinnhofer 1970). Verder wordt er niets gezegd over de waarnemingsintensiteit. Een weekend-effekt in de waarnemingenserie is dan ook niet uit te bannen. Zeker is in ieder geval wel dat de soort overal een opmerkelijk schaarse doortrekker is, zelfs op plaatsen waar stuwing optreedt (De Crousac 1961, Gatter 1970).

Minder duidelijk is het verschil in treksterkte tussen voorjaar en najaar. Diverse auteurs benadrukken de zwakke passage in het voorjaar (Gatter 1970, Rinnhofer 1970, Sharrock 1974). Ook mijn gemiddelden per uur laten een iets sterkere doortrek in de herfst (0,07 exx./uur) ten opzichte van het voorjaar (0,05 exx./uur) zien. Het verschil wordt iets groter wanneer we het tijdvak buiten beschouwing laten waarin geen trek van Duinpiepers werd opgemerkt of te verwachten was. De gemiddelden worden dan 0,12 en 0,07 voor respectievelijk herfst en voorjaar. Het lijkt logisch dat de voorjaars trek zwakker is vanwege de in de winter opgetreden sterfte maar het lijkt me op grond van de gepresenteerde gegevens voorbarig de konklusie te trekken dat de passage in het voorjaar (veel) zwakker is dan in het najaar. Daarvoor is er te weinig in het voorjaar geteld en is de spreiding van de teluren te ongelijkmatig.

6. SUMMARY

Visible broad-front migration of Tawny Pipits *Anthus campestris* (and Richard's Pipits *Anthus novaeseelandiae*) was studied on the South-west Veluwe, situated in the centre of The Netherlands. The results are based on systematic counts during autumn (1974-77) and spring (1975-77). Diurnal as well as annual time coverage is given in Table 1-4.

Spring migration took two months from the end of March to the end of May (Fig. 1). Peak migration was recorded late April and median date of passage was April 22nd. In contrast to the start of migration, most birds were paired later on. Most passage took place before 10.00 a.m., as was the case in autumn. Standard flight direction was NE (Table 5).

The autumn migration exceeded two months (Fig. 2). At least two reliable peaks during the migration period could be seen. The first peak involved adults only (mid-August); the second was mainly related to juveniles (the beginning of September) (see also Table 6). Median date of passage was 3 September. SW was standard flight direction with a small variation from S to SE (Table 7). The autumn passage of Richard's Pipits is shown in Fig. 2. Most birds passed at the end of September and the first half of October, with 4 October as the median date of passage. The annual occurrence of the Richard's Pipit was much more irregular than of the Tawny Pipit (Table 8).

As resting places during migration, stubble-fields were preferred for, probably because of the open landscape, good feeding conditions and the availability of large quantities of food, especially just after harvesting.

7. LITERATUUR

- Bijlsma, R. G. 1976. Ongestuwde trek van roofvogels (*Falconiformes*) in het binnenland. Meerjarige, systematische tellingen van half augustus tot begin november in de Sysselt, ZW-Veluwe. Gestencild rapport, Wageningen.
- Bijlsma, R. G. 1978. Het voorkomen van de Duinpieper *Anthus campestris* op de Zuidwest-Veluwe, Nederland, Deel I: Broedtijd. *Limosa* 51:107-121.
- Crousac, G. de. 1961. La migration d'automne des Motacillidés aux Cols de Cou-Bretolet. *Nos Oiseaux* 26: 78-104.
- Gatter, W. 1970. Der Brachpieper (*Anthus campestris*) in Baden-Württemberg. *Vogelwelt* 91: 1-11.
- Grant, P. 1972. Field identification of Richard's and Tawny Pipits. *Brit. Birds* 65: 287-290.
- Gruys-Casimir, E. M. 1965. On the influence of environmental factors on the autumn migration of Chaffinch and Starling: a field study. *Arch. néerl. Zool.* 16: 175-279.
- Houte de Lange, S. M. ten. (ed.). 1977. Rapport van het Veluwe-onderzoek. Pudoc, Wageningen.
- Mester, H. & W. Prünke, 1966. Ein kleiner Beitrag zur Durchzug des Brachpiepers. *Anthus* 3: 50-53.
- Rinnhofer, G. 1970. Zum Durchzug des Brachpiepers, *Anthus campestris*, am Erzgebirgnsnordrand. *Beitr. Vogelkd.* 15: 185-193.
- Sharrock, J. T. R. 1974. Scarce migrant birds in Britain and Ireland. T. & A. D. Poyser, Berkhamsted.
- Tekke, M. J. 1968. Een herfstinvasie in 1967 van Bladkoninkje (*Phylloscopus inornatus*) en Grote Pieper (*Anthus richardi*). *Limosa* 41: 31-34.
- Williamson, K. 1963. The identification of the larger pipits. *Brit. Birds* 56: 285-292.
- Adres: R. G. Bijlsma, Pomona 44, Wageningen.